

Plattelandsgeschiedenis Westerwolde

Remi van Schaik

In 2016 startten Henny Groenendijk, voormalig provinciaal archeoloog van Groningen en emeritus bijzonder hoogleraar Archeologie en Maatschappij aan de Rijksuniversiteit Groningen, en Remi van Schaik, mediëvist en sociaal-economisch historicus, toen net gepensioneerd docent aan diezelfde universiteit, een meerjarig interdisciplinair onderzoeksproject over landschap en plattelandssamenleving in Westerwolde (Zuidoost-Groningen). Vertrekpunt was de vraag of dat Westerwolde altijd al een geïsoleerde en misschien daardoor zelfs ‘achterlijke’ regio zou zijn geweest, zoals dat in de 19^e- en 20^e-eeuwse beeldvorming gepresenteerd werd, en waaruit dat dan verklaarbaar was. Romantici waren juichend over de ongereptheid en het behoud van autonome tradities in het pastorale kern-Westerwolde, agronomen en politici zoals Uilkens, Van Hall, Geertsema en later Addens, Muntinga, en de socioloog Hofstee vielen over de archaische landbouwtechnieken en teelten, die elders al lang en breed waren verdwenen, de gebrekkige infrastructuur en de heersende behoudende mentaliteit. Het contrast met het Oldambt kon niet groter zijn!

Toen onwetend van later ontvouwde plannen voor een *Landschapsbiografie van Westerwolde*, die in het najaar van 2021 zou verschijnen, stelden zij zich ten doel eerst de periode van de 7^e tot de 16^e eeuw grondig uit te zoeken door historische, archeologische en historisch-geografische bevindingen aan een kritische blik te onderwerpen en met elkaar te confronteren. Waar aanvankelijk een weliswaar wetenschappelijke, maar voor een breed regionaal lezerspubliek geschreven monografie beoogd was, moesten uitwerking en planning van lieverlee aangepast worden en werd besloten tot forse artikelen.

Het eerste en meest omvangrijke kwam luttele maanden vóór publicatie van de *Landschapsbiografie* uit in zowel fysieke als Open Access-vorm: ‘Isolated and backward Westerwolde (Groningen, The Netherlands)? A confrontation of archaeological and historical data from the Middle Ages in a wider geographical context’, *Palaeohistoria* 61/62 (2019/2020) 273-344 (<https://ugp.rug.nl/Palaeohistoria/article/view/37679/35267>).

Duidelijk werd dat de oriëntatie van Westerwolde bij uitstek gericht was op het aangrenzende Emsland en Ostfriesland. Pas in de vroegmoderne tijd zou die wijziging ondergaan door de vorming van de Republiek, maar ook door ontginning van het gebied dat we kennen als de Veenkoloniën. Daarbij ging de heerlijkheid Westerwolde vanaf 1619 als gevolg van aankoop door de stad Groningen als Stadsheerlijkheid door het leven. Uit kritisch onderzoek van de historische bronnen uit de vroege en hoge middeleeuwen bleek dat een deel bestond uit vervalste en daarmee foutief gedateerde documenten, waardoor ook datering van archeologische vondsten en van kerken in een ander daglicht kwam te staan. Uitvoerig werden o.m. de 11^e-eeuwse afdrachten uit landbouw en visserij aan domeincentra van de abdij Corvey in Meppen, Lathen en Lotten geanalyseerd.

Een sterk geactualiseerde uitwerking van het daarin opgenomen hoofdstuk over parochies en kerken zal onder de titel ‘Parochiekerken in het middeleeuwse landschap van Westerwolde’ in juni 2025 verschijnen in het tijdschrift *Groninger Kerken*. Daarin wordt naast kerkenbouw in Emsland ook die in Drenthe, Reiderland en het Oldambt meegenomen, aangezien, net zoals in het eerste artikel, juist geografische blikverruiming nieuwe inzichten genereert.

In een derde studie, waaraan nog wordt gewerkt, wordt dan de brug geslagen naar de 19^e eeuw. Werktitel daarvan is ‘Bevolkingsontwikkeling en bewoningsgeschiedenis van Westerwolde in een tijd van groeiend isolement (1500-1800)’. In de *Landschapsbiografie* is aan de historische demografie nauwelijks aandacht besteed. Ontwikkeling en samenstelling van de bevolking, opnieuw op basis van een veel kritischer analyse en interpretatie van de bronnen, is nu veel systematischer ter hand genomen. Het streven is het hele project in de loop van 2025 voltooid te hebben.